

KİTAP TANITMALAR/Book Reviews

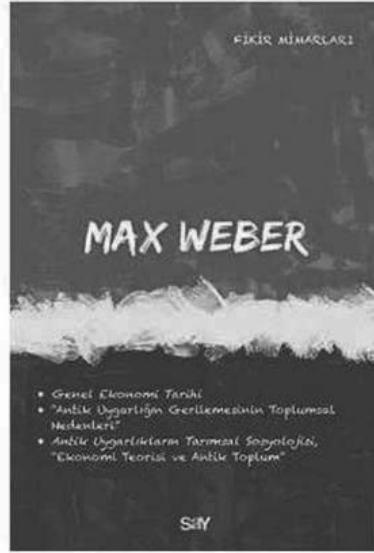
Max Weber

Deniz KUNDAKÇI, Say Yayınları, İstanbul, 2016.

Feyza Şule GÜNGÖR*

Deniz Kundakçı Say Yayınlarının “Fikir Mimarları” dizisi için hazırlamış olduğu **Max Weber** isimli kitabıyla, felsefeden tarihe, sosyolojiden ekonomi ve kamu yönetimine kadar sosyal bilimlerin önemli alanlarında öncülük etmiş fikir adamını hem yeni nesillere tanıtmakta hem de onun görüşlerini sistematik bir biçimde yeniden tartışmaya sunmaktadır.

Kundakçı *Max Weber’in Yaşamı ve Yapıtları* başlıklı birinci bölümde, modern sosyolojinin kurucularından biri olarak kabul edilen Weber’in “Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu” adlı başyapıtına giden yolu, yaşamını ve düşünsel gelişimini etkileyen olaylar bağlamında değerlendirmiştir. Bir düşünürün yaşamöyküsü, entelektüel gelişimini izlememizi sağlayan önemli arkaplanları yansıtmaması açısından her zaman sıradan bir otobiyografiden daha fazla bir anlama sahiptir. Weber babasının burjuva politik realist köklerinden ve annesinin evanjelik mücadelesinden etkilendiğini yazmış ve Kundakçı bunun Karl

* Yrd. Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Felsefe Bölümü

Mannheim'in kavramsallaştırdığı sosyal epistemoloji türüne örnek olabileceğini ifade etmiştir. Sosyal epistemoloji teorisine göre toplumsal grupların yaşam biçimleri, düşünceleri ve olayları algılayışları bağlı buldukları sosyal sınıfın ideolojik bilincini, dil, anlam, inanç, kültür ve benzeri birikimlerin oluşturduğu bir perspektifi de yansıtmaktadır. Weber'in aile ve çevresinin değerleri ve düşünsel mirasının onun entelektüel perspektifinin oluşumuna etkisi de bu bağlamda değerlendirilmiştir. Kundağcı Weber'in yaşamöyküsünün ardından önemli yapıtlarını "Erken Dönem Tarih Yazıları, Sosyoloji Yazıları ve Politik ve Metodolojik Yazıları" olmak üzere üç başlık altında kısaca değerlendirmiştir.

Weber'in Toplum Teorisi başlıklı ikinci bölüm, "Weber'in Toplum Anlayışı ve Toplumsal Eylem Tipleri" ile başlamaktadır. Bu bölüm Weberci toplumsal kavramların irdelenmesi suretiyle onun sosyolojik bakış açısının ortaya konulabilmesi açısından önem taşımaktadır. Max Weber'in epistemolojik iddiaları ve toplum tasavvuru arasındaki sıkı bağ, onun çözümlerinin hareket noktasını oluşturmaktadır. Kundağcı, Weber'in toplumu soyut, statik bir bütünlük olarak değil, toplumsal aktörlerin eylemleri ve ilişkiler ağının oluşturduğu canlı ve yaşayan bir yapı olarak değerlendirdiğinin altını çizer. Kundağcı bu ilişkiler ağının, ekonomi, politika, hukuk, din ve sanat gibi farklı alanlarla beslendiğini ve toplumsal eylemlerin anlamlandırılmasında bunları dışarıda bırakacak bir perspektifin yetersizliğini vurgulamıştır (43-44 s.). Kundağcı Weber'in sosyolojik bakış açısının anahtarını sayılabilecek toplum teorisinin daha derinlikli bir analizi için, toplumsal olayların açıklanmasında önem taşıyan eylem biçimlerini 4 kategori altında değerlendirmiştir. "Araç Rasyonel Eylem, Değer Rasyonel Eylem, Duygusal Eylem ve Geleneksel Eylem" başlıkları altında bu eylemleri gerçekleştirmeye meyilli grupların amaç, ilgi, çıkar ve alışkanlıkları ile eylemleri arasındaki bağıntı da yer yer örneklerle analiz edilmiştir (45-50 s.).

Kundağcı, ikinci bölümde "Weber ve Rasyonalite" başlığı altında Weber teorisi için kilit kavramlardan biri olan "rasyonalite"yi de değerlendirmiştir. Weber'in Batı uygarlığının gelişme düzeyinin Doğu'dan daha ileri olması ve bilim, ekonomi, sanat, mimari, hukuk ve felsefenin Batı uygarlığında ortaya çıkması ile rasyonaliteyle ilişkilendirmesi eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilmiştir (51-52 s.). Batı'daki rasyonalizasyon süreçlerine dair Weber'in çıkarımlarının "Avrupa merkezli" meta-tarihsel bir bakış açısını yansıtmaması ve rasyonalitenin Batı'ya has bir olgu olarak ele alınmasını eleştiren yorumlara da yer vermiştir. Kundağcı bu eleştirel yorumların sonrasında Weber'in rasyonalizasyon anlayışını "Pratik, Teorik, Özsel ve Formel Rasyonalite" olmak üzere dört ayrı başlıkta incelemiştir.

"Demir Kafes", Özgürlük ve Dünyanın Bozulan Büyüsü", başlıklı bölüm ikinci bölümün en önemli konularından birini içermektedir. Kundağcı, Weber terminolojisinde önemli bir yere sahip olan *Demir Kafes* metaforunu insanın kendine ve dünyaya yabancılaşması olgusu bağlamında değerlendirmiştir. Demir ka-

fes metaforu, formel akıl ve rasyonalite ile irrasyonel değerler arasındaki gerilimi işaret eder. Modern toplum ve onun öngördüğü kurgusal akılsallık insanoğlunun yaşamının tüm alanlarını sarmıştır. Kundakçı demir kafesin hayatın önemli alanlarında bir dönüşümü de ortaya koyduğunu, moral ve dini değerler üzerine kurulu bir dünya tefekküründen, ekonomik zorunluluklar dünyasına geçişi temsil ettiğini ifade eder. Weber'in serimlediği dünya, mekanik temeller dışında hiçbir dayanağa ihtiyaç duymayan, dini ya da etik değerler ve politik ideallerin biçimlendirdiği tutkular olmaksızın salt ekonomik değerleri ön planda tutan insanların dünyasıdır. Kundakçı Weber'in "dünyanın büyüünün bozulması" olarak yorumladığı bu dünyadaki dönüşümün dini alandaki etkilerini de geniş bir analize tabi tutmuştur. Bu dönüşümlerden en önemlisi, reformla dönüşen Protestanlık mezhebinin dini ve dünyevi alanlarda büyüsel birtakım araçları, aracıları, kiliseyi dışarıda bırakarak yeni arayışlar içerisine girmesi ve daha dünyevi ve rasyonel bir yaşam etliğini temel almasıdır (61 s.). Dini alanda büyüünün bozulması teknik ve pratik anlamda ilerleme sağlasa da bilimin insan hayatı için değer belirleme misyonunu taşıyamaması, ilerlemenin insan için anlamsızlıktan başka bir şey ifade etmemesine neden olmuştur. Kundakçı "realist hayalkırıklığının temsilcisi" şeklinde nitelendirilen Weber'in reçete olarak sunulan sosyalizm eleştirilerine de yer vermiş ve onun sosyalizmi sadece ideolojik bir fantezi olarak değerlendirdiğinin altını çizmiştir. Bu çağın tanığı olarak bizler de Weber'in işaret ettiği aynı anlam/sızlık sorununu yaşadığımızı ve bilim ve teknoloji alanındaki ilerlemelere rağmen insan hayatına anlam veren değerleri bulmakta zorlandığımızı söyleyebiliriz. Bu önemli soruna karşı Weber'de "geçmişe dönüş veya geleceğe umutla bakmak" tarzında bir düşünüş ve davranış önerileri bulunmamaktadır. Weber nostalji duygusuyla geçmişteki değerlerden medet ummamakta ve insanın zamanın karşı konulmaz yazgısını kabullenip ona göre yaşaması gerektiğini savunmaktadır. Kundakçı Weber'in demir kafesten kaçış imkanının olmadığını savunmasının onu muhafazakarlıktan ayıran nokta olduğunu ifade etmektedir.

İkinci bölümde, üzerinde durulması gereken ve güncelle bağlantı kurulabilecek bir diğer önemli konu "Weber'in Bürokrasi Kuramı" ve "Meşru Otorite (Egemenlik) Biçimleri" başlıklarıdır. Kundakçı Weber'in Bürokrasi Kuramı bölümünde rasyonalizmin vazgeçilmez unsurlarından biri olan bürokrasinin Weber literatürü açısından önemini ortaya koymaktadır. Kundakçı bürokrasinin tarihsel gelişiminin dünyada devrim niteliğinde birçok sonucu olduğunu ve rasyonel olmayan bütün geleneksel idare ve egemenlik yapılarını yerinden ettiğini ifade etmiştir. Weber geleneksel idareler ile bürokratik idareler arasındaki farklılıkları hem işleyiş hem de sonuç açısından bir analize tabi tutmuştur. Kundakçı, bürokrasinin otorite ve yasalarla ve öngörülebilir/kontrol edilebilir bir mekanizma ile işleminin kamudaki insani yığılmayı azalttığını, işlerin keyifliğini engellediğini, çalışma alanlarında uzmanlaşmak yerine subjektif ölçülerle kariyer yapmanın önüne geçildiğini ifade etmiştir. Ancak bu bölümde, Weber'in bürokrasi görüşünün "bürokrasinin

hantallığı”ndan şikayet edilen Türkiye’deki bürokrasi pratiği ile kısa bir karşılaştırmasının yapılmaması ve teori ile pratikteki farklılıkların sebeplerinin tartışılmaması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Kundakçı, “Meşru Otorite (Egemenlik) Biçimleri başlığı altında Weber sosyolojisinde olduğu kadar siyaset ve tarih kuramının da ortak kavramı olan otorite kavramını değerlendirmiştir. Bu bölümde “Rasyonel-Yasal Otorite, Geleneksel Otorite ve Karizmatik Otorite” olmak üzere Weber’e göre meşru otorite biçimleri detaylı bir şekilde tartışılmıştır. Kundakçı ikinci bölümde son olarak Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu adlı bölümde Max Weber’in magnum opusu olan eserini ve ona yöneltilen eleştirileri değerlendirmiştir. *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Batı uygarlığı ve onun bir ürünü olan kapitalizmin ortaya çıkışında maddi nedenler yerine değer ve düşüncelerin önemli bir yere sahip olduğuna dair önemli tezlerin ileri sürüldüğü bir çalışmadır. Kundakçı Weber’in modern ekonomik yaşamın ruhu ile Protestanlık arasındaki bağlantının ele alındığı, dinin pratikteki etkilerinin değerlendirildiği bu önemli esere yapılan eleştirilere rağmen eserin güncelliğini koruduğunu dile getirmiştir.

Weber, Siyaset Teorisi ve Metodolojisi başlıklı üçüncü bölümde Kundakçı Weber’in siyasi kimliğini onun milliyetçiliği, liberalliği ve emperyalizm görüşleri bağlamında ortaya koymaya çalışmıştır. Bu bölüm siyaset teorisyenlerinin söz konusu olan kendi ülkeleri olduğunda daha tutucu bir tutum içine girebildiklerine dair iyi bir örnek olarak okunabilir. Kundakçı Weber’in Alman toplumunun modernleşmesi açısından rasyonel bir emperyalizmin önemine inandığını, güç temelli bir Alman siyaset anlayışının savunucusu olduğunu ifade eder. Weber’in liberalliğinin yanında derin bir milliyetçiliği muhafaza etmesi ve ülkesi için güçlü ve realist bir ulusal politikanın uygulanma olanağına inanması günümüz siyaset anlayışları içerisinde yeniden yorumlanması gereken bir anlayıştır. Bununla beraber Kundakçı Weber’in milliyetçiliğinin ilkel bir grup aidiyetini çağrıştıran ırksal, etnik ya da dilsel temelli birtakım unsurlar taşımadığının da altını çizer (119 s.).

Kundakçı Weber’in politik yaklaşımını analiz için ise günümüz politik hayatında çok önemli bir kavram olan demokrasi değerlendirmelerini seçmiştir. Weber’in “Doğrudan Demokrasi, Plebisiter Demokrasi ve Parlementer (Temsili) Demokrasi” ayrımını detaylarıyla incelemiş ve onun bu demokrasi biçimlerinin politik istikrar ve kamu düzeni için avantaj ve dezavantajları hakkındaki düşüncelerini dile getirmiştir. Weber bu üç demokrasi biçiminin de insanlara siyasal katılım olanağı sağlayamadığını ve insanların kendi kaderlerini belirleme hususunda demokrasinin bütünüyle etkili olduğunu iddia etmenin mümkün olmadığını savunur. “O halde yapılacak şey nedir?” sorusunun anlamlı olduğu tam bu noktada Kundakçı “demokrasinin geliştirilebilmesi için hangi araçların seçilmesi daha makul olacaktır?” sorusunu sorar. Bu soruya Weber’in verdiği cevap, yönetimin ayrıcalıklı bir azınlığın elinde toplanmasına yol açan bürokratik örgütlenmenin önüne geçil-

mesi ve bürokrasi ve politika arasındaki mesafenin açılması gerektiğidir. Kundakçı üçüncü bölümde ayrıca “Weber ve Bilimsel Metodolojisi” başlığı altında Weber’in bilimsel ve metodolojik yaklaşımını değerlendirmiş ve onun araçsal ve pragmatik bakış açısını “İdeal Tip Nosyonu, Tek Taraflı Nedensel Açıklamanın Reddi, Tikkellik/Öznellik ve Anlamaya Yönelik Yorumlayıcı Sosyoloji” olmak üzere dört bölüm halinde ortaya koymuştur. Bu dört kavramsal aracın analiz edildiği bölüm Weber’in sosyal ve kültürel bilim araştırmalarında kullandığı metodolojik yaklaşımının anlaşılabilmesi açısından önem arz etmektedir.

Max Weber’in Yapıtlarından Seçmeler başlıklı dördüncü bölüm, Weber’in daha az bilinen yapıtlarının çevirilerinden oluşmaktadır. Bu eserler, Genel Ekonomi Tarihi III ve IV. Bölüm, Antik Uygarlığın Gerilemesinin Toplumsal Nedenleri, Ekonomik Teorisi ve Antik Toplum Toplum’un çevirileridir.

Sonuç olarak, Deniz Kundakçı’nın Max Weber isimli eseri, Max Weber’in hem sosyoloji, bilim ve siyaset alanındaki düşüncelerini sistematik bir şekilde ortaya koymakta hem de metodolojisini tanıtmaktadır. Kundakçı’nın çalışmasında alt başlıklandırmaların fazla olması bir eleştiri olarak getirilebilir. Bunun dışında çalışma, oldukça akıcı bir dile sahip olması, kullanılan birincil ve ikincil kaynakların zenginliği, Weber’in Türkiye’de pek bilinmeyen çalışmalarının çevirilerine yer verilmesi ve sistematik açıdan birbirini tamamlayan bölümleri içermesi açısından önemli bir başvuru kaynağıdır.